

РОЗВИТОК ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРОПІДПРИЄМСТВ ТА КОНЦЕНТРАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА

АРТЕМЕНКО О.О., СТАРШИЙ ВИКЛАДАЧ,
ХНТУСГ ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА

В статті формалізовано взаємозв'язок між зрушеннями в концентрації виробництва продукції рослинництва та його технічному забезпеченні в сучасних економічних умовах.

The dependence between crop-production concentration dynamics and its technical development are formalized in the article.

Постановка проблеми. Більш ніж десятирічна історія провадження останньої аграрної реформи в Україні актуалізувала цілу низку проблем функціонування сільськогосподарських товаровиробників, центральною серед яких є деформація відтворювальних процесів в аграрній сфері економіки. Зростання дискретності пропозиції сільськогосподарської продукції, яке відбулося на початковому етапі реформування за рахунок відмови від використання колективних сільськогосподарських підприємств, як основної ланки аграрного виробництва, стало причиною суттєвого зниження загальної ефективності основної діяльності суб'єктів виробничої сфери. На фоні недосконалості фінансово-кредитної інфраструктури ринку сільськогосподарської продукції та несистемного характеру заходів державного регулювання рівня дохідності агробізнесу, це стало не тільки причиною руйнації матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств, а й суттєвого зниження концентрації виробництва і капіталу в сільському господарстві. Останнє, за рахунок нееластичності попиту на сільськогосподарську продукцію та відносно стабільності його обсягів призвело до остаточного зміщення центрів утворення прибутків на ринку сільськогосподарської продукції зі сфери виробництва до сфери обігу. При цьому вказана ситуація є не тільки об'єктивно зумовленою, а й такою, що носить практично незворотний характер, що ставить під сумнів нормалізацію протікання відтворювальних процесів.

Як показують дослідження деяких авторів, розрив між рівнями концентрації капіталу в сферах виробництва та обігу сільськогосподарської продукції сягає 76 разів [2], тобто сільськогосподарські товаровиробники об'єктивно не в змозі успішно використовувати комерційні важелі впливу на ефективність своєї збутової діяльності через низьку здатність до олігополізації ринку на рівні постачальника-виробника. Отже, єдиним шляхом підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції, передусім, продукції рослинництва, яка традиційно є стабілізатором фінансового стану аграрного підприємства, є пошук виробничих резервів створення цінних переваг.

Найбільш доцільним напрямом розв'язання даної проблеми є активізація технологічного розвитку сільськогосподарських товаровиробників, яка об'єктивно передбачає виникнення ситуації, за якої питомі витрати на створення одиниці продукції знижуватимуться, що дасть змогу отримувати достатні прибутки, зокрема, в галузі рослинництва навіть за існуючих цінних тенденцій на внутрішньому та локальному ринках. Однак, реалізація цих заходів суттєво обмежується сучасним станом ресурсного забезпечення виробництва продукції у вітчизняному сільському господарстві, зокрема, його матеріально-технічної складової.

Тенденції, що намітилися останнім часом характеризуються певним збільшенням концентрації виробництва рослинницької продукції, що вимагає певних зрушень в технічному забезпеченні виробництва продукції. Проте, ці процеси відбуваються на фоні більш ніж суттєвого розширення сільськогосподарських товаровиробників за масштабами виробництва, його результатами та фінансовими можливостями, що потребує додаткового наукового пророблення методичних основ розвитку техніко-технологічного забезпечення агровиробництва з урахуванням динаміки його концентрації.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми формування ресурсної бази суб'єктів аграрного сектора економіки України, функціонування та відтворення їх капіталу, застосування інноваційних техніко-технологічних рішень стали предметом досліджень багатьох вітчизняних вчених-економістів, зокрема: П.Т. Саблука, В.М. Трегобчука, В.Я. Амбросова, Л.А. Анічина, Г.М. Підлісецького, П.М. Макаренка, О.М. Алімова, А.І. Даниленка, О.А. Бугуцького та інших.

Більшість дослідників наголошують на тому, що найбільш критичним чинником техніко-технологічного забезпечення аграрного виробництва, наразі, є існуючий високий ступінь зносу наявних технічних засобів, що використовуються в рослинництві. Зокрема, П.Т. Саблук відмічає, що відбувалася деіндустріалізація сільського господарства. Забезпеченість аграрних підприємств

тракторами, комбайнами та іншою технікою становить 45-50 % від потреби. Понад 90 % наявних технічних засобів потребують заміни через їх спрацьованість [1, с. 5]. Не дивлячись на те, що майже всі з перелічених дослідників торкалися питань відповідності технічного забезпечення масштабам виробництва, економічні умови, що склалися на сьогоднішній день потребують опрацювання принципово нових підходів до вирішення цієї задачі. При цьому вказані підходи мають ґрунтуватися на адекватному поточним умовам здійснення господарської діяльності в аграрній сфері науковому уявленні щодо взаємозв'язку між зрушеннями в концентрації виробництва та його технічному забезпеченні.

Цілі статті. Метою даної публікації є формалізація взаємозв'язку між зрушеннями в концентрації виробництва продукції рослинництва та його технічному забезпеченні в сучасних економічних умовах.

Виклад основного матеріалу. Сучасні тенденції розвитку виробництва продукції рослинництва характеризуються посиленням його ролі у стабілізації фінансового стану сільськогосподарських товаровиробників в цілому. Зрушення, що відбулися в структурі товарного виробництва в сільському господарстві проілюстровані на рис. 1. Ці дані ілюструють суттєве (з 45,6 % до 62,4 %) збільшення питомої ваги продукції рослинництва в валовій продукції сільського господарства. При цьому навіть у 2008 році було вироблено лише 71,3 % від рівня 1990 року, однак це відбулося на фоні спадання валового виробництва продукції тваринництва на 50,7 %, а обсяги виробництва продукції рослинництва в цьому році майже були досягнуті (97,5 % від рівня 1990 року).

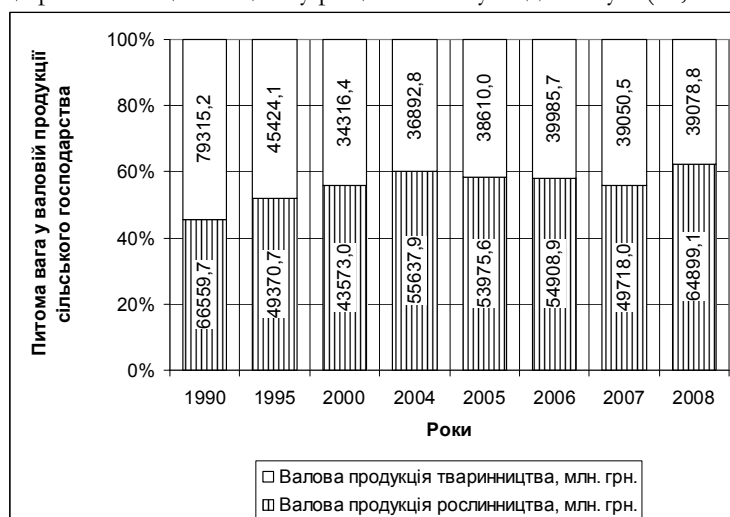

Рис. 1. Динаміка структури валової продукції сільського господарства України в 1990-2008 рр.*

* джерело: складено за даними Держкомстату України [3]

Слід зазначити, що виконані нами раніше дослідження переконливо доводять, що сучасний стан техніко-технологічного забезпечення виробництва продукції не відповідає характеру задач, що стоять перед підприємствами галузі. Це проявляється через недостатню питому вагу прогресивних технічних засобів в їх загальній кількості, низький ступінь технічної готовності, недосконалість кредитування та залучення інвестиційних ресурсів в придбання нової сільськогосподарської техніки тощо. Все це відбивається на виробничих можливостях сільськогосподарських підприємств, а також опосередкуванні механізмів управління витратами та створення цінових переваг при виробництві продукції рослинництва. При цьому центральною диспропорцією є співвідношення показників динаміки ступеня зносу основних засобів, особливо, їх активної частини з темпами зміни інвестицій в основний капітал сільськогосподарських підприємств (рис. 2).

Дані, проілюстровані на рис. 2 доводять, що існуючого обсягу інвестування, які, до речі, поступово зменшуються, явно недостатньо для зміни тенденцій в оновленні основних засобів.

Рис. 2. Динаміка ступеня зносу активної частини основних засобів та темпу приросту інвестицій в основний капітал сільськогосподарських підприємств*

* джерело: складено за даними Держкомстату України [3]

При цьому існуючий загальний рівень ефективності сільськогосподарського виробництва, зокрема, виробництва продукції рослинництва, нажаль, не є фактором зростання інвестиційної привабливості галузі. Не дивлячись на це, відбуваються певні структурні зрушення в концентрації виробництва в галузі, які, передусім, протікають у вигляді інтенсифікації інтеграційних процесів.

Дані, представлені в табл. 1 ілюструють розподіл сільськогосподарських підприємств Харківської області за концентрацією виробництва продукції рослинництва. Слід відмітити достатньо велику кількість підприємств, що відносяться до четвертої групи та мають площу ріллі понад 4,1 тис. га з середнім показником по цій групі 6635 га. Тобто процеси концентрації виробництва відбуваються досить активно, що вимагає певних зрушень і в технічному забезпеченні виробництва. При цьому саме процеси концентрації виробництва необхідно використовувати як каталізатор розвитку техніко-технологічного забезпечення сільськогосподарського виробництва.

Таблиця 1

Групування агропідприємств Харківської області за концентрацією виробництва рослинницької продукції у 2008 році*

Показник	Площа ріллі по групах				В середньому по виборці
	до 1,0 тис. га	від 1,1 до 2,0 тис. га	від 2,1 до 4,0 тис. га	понад 4,1 тис. га	
Кількість підприємств в групі, одиниць	154	154	119	74	501
Площа ріллі (в середньому по групах), га	559	1503	2831	6635	2286
Обсяг валової продукції рослинництва (в середньому по групі), тис. грн./рік	1307,4	2420,8	5076,0	16786,7	4831,1
Рентабельність виробництва та реалізації продукції рослинництва (в середньому по групі), %	19,7	22,3	19,6	12,6	19,5
Кількість збиткових підприємств в групі, одиниць	55	45	30	23	153
Питома вага збиткових підприємств, %	36	29	25	31	31

* джерело: складено автором за даними форми 50-сг підприємств Харківської області за 2008 рік

Процеси ринкової інтеграції в сільськогосподарському виробництві реалізуються шляхом створення та розвитку певних форм інтеграційних утворень. При цьому вивчення практики розвитку інтеграційних утворень в аграрному секторі вітчизняної економіки свідчить про те, що на сьогоднішній день створення агрохолдингів є найбільш поширеною та успішно функціонуючою організаційною формою інтеграції. Станом на 01 січня 2009 року в Україні функціонувало 49 агрохолдингів, що спеціалізуються на виробництві продукції як рослинництва, так і тваринництва, при цьому розмір землекористування кожного з них перевищував 25 тис. га при загальному розмірі

земельних угідь більш ніж 4,1 млн. га, що складає близько 15 % загальної площі земель сільськогосподарського призначення в Україні. Серед двадцяти найбільших агрохолдингів розмір земельних угідь варіює в межах 50..250 тис. га, а середня площа угідь, що припадає на кожну з цих структур складає 115 тис. га. Лідерами за критерієм площі в обробітку є ТОВ «Українські аграрні інвестиції» (250 тис. га), ВАТ «Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча» (238 тис. га), Українська група компаній «Land West Company» (184 тис. га), Група підприємств ВАТ «Миронівський хлібопродукт» (180 тис. га), ТОВ «Астарт-Київ» (158 тис. га) [1]. Безумовно, такі масштаби землекористування вимагають застосування нетрадиційних для аграрного сектора вітчизняної економіки підходів як до системи управління бізнесом, так і до виробничо-технологічних рішень.

При розміщенні інвестиційних ресурсів в формуванні інтеграційних структур холдингового типу економічні інтереси інвесторів значною мірою визначають спеціалізацію цих товаровиробників. Факторами, що визначають вибір спеціалізації, на нашу думку, є: комерційні можливості забезпечення успішного збуту продукції, тенденції формування рівня ефективності окремих галузей та підгалузей аграрного виробництва, можливості створення технологічних та цінових переваг, інфраструктурні аспекти. Слід зазначити, що всі без винятку вітчизняні агрохолдинги спеціалізуються на виробництві та реалізації зернової продукції, що свідчить про визначальну роль даної підгалузі рослинництва в аграрному секторі України та достатньо стабільного рівня ефективності її функціонування.

Масштаби виробництва, а також висока ефективність виробничої діяльності агрохолдингів, об'єктивні передумови забезпечення якої створюються рівнем концентрації виробництва та налагодженою системою збуту продукції, є фактором стабільного фінансового положення цих інтеграційних утворень. Останнє зумовлює їх фінансові можливості та пояснює те, що саме агрохолдинги наразі є основними суб'єктами, які формують попит на ринку сільськогосподарської техніки в Україні. Результати проведених досліджень підтверджують, що саме агрохолдинги наразі здійснюють придбання близько 55 % імпортованої сільськогосподарської техніки [2], характеризуючись при цьому найвищим техніко-технологічним рівнем серед вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників.

Українські агрохолдинги в процесі створення власних конкурентних переваг, зокрема, на ринках продукції рослинництва найбільш успішно та активно впроваджують технології мінімального та нульового обробітку ґрунту, інтегровані системи удобрення та захисту рослин, прогресивні технології зберігання продукції. При цьому перспективи зростання технологічного рівня в агрохолдингах, як і в інших великих товаровиробниках, значно кращі, ніж в середніх та дрібних сільськогосподарських підприємствах. Результатом наявності вказаних обставин є, зокрема, те, що згідно даних Держкомстату України середні показники урожайності зернових культур в підприємствах з площею сільськогосподарських угідь понад 10 тис. га вищі на 21,7 %, показники рентабельності виробництва і реалізації зерна складають близько 72,2 % при усередненому значенні показника при виробництві зерна — 34,2 % [2]. Аналогічною є ситуація і по інших видах сільськогосподарської продукції, що є свідченням вираженої дії ефекту масштабу в аграрному секторі вітчизняної економіки.

Крім того, ступінь концентрації виробництва в інтеграційних структурах холдингового типу такий, що дозволяє цим суб'єктам ринку сільськогосподарської продукції достатньо активно провадити свою збутову політику в умовах далекої від досконалості ринкової інфраструктури [6].

Реалізація моделі інноваційного розвитку аграрного сектору вітчизняної економіки потребує залучення суттєвих обсягів інвестиційних ресурсів. Нажаль, більшість сільськогосподарських товаровиробників не в змозі акумулювати для цього достатні фінансові резерви або мати комерційні можливості, достатніми для залучення відповідних обсягів кредитних ресурсів. Створені ж за рахунок розміщення вітчизняних та зарубіжних інвестиційних ресурсів агрохолдинги є фактично єдиними суб'єктами аграрного ринку держави, які дійсно розв'язують задачі свого інноваційного розвитку. Таким чином, їх використання в якості концентраторів техніко-технологічного потенціалу галузей сільськогосподарського виробництва є об'єктивно обґрунтованим та виправданим в контексті стабільного розвитку аграрної сфери.

Висновки. Концентрація виробництва продукції рослинництва є значимим фактором розвитку техніко-технологічного забезпечення виробничих процесів в сільському господарстві. Розвиток процесів концентрації опосередковується за сучасних вітчизняних умов через активізацію інтеграційних процесів в аграрній сфері. Найбільш поширеною організаційною формою ринкової інтеграції в вітчизняному сільськогосподарському виробництві наразі стали агрохолдинги, використання яких в якості концентраторів техніко-технологічного рівня агровиробництва є об'єктивно зумовленим та виправданим.

Література.

1. Саблук П. Стан і перспективи розвитку агропромислового комплексу України / П. Саблук // Економіка України. — 2008. — № 12. — С. 4-18.
2. Красноруцький О.О. Концентрація капіталу суб'єктів внутрішнього ринку сільськогосподарської продукції як фактор розвитку інноваційних процесів / О.О. Красноруцький // Вісник НУ «Львівська політехніка»: Економіка і менеджмент. — 2008. — Вип. 9(71). — С. 86-93.
3. Сільське господарство України за 2008 рік. Статистичний щорічник / Державний комітет статистики України; Під заг.кер. Ю.М. Остапчука. — К., 2009. — 370 с.
4. Украина: аграрные холдинги и перспективы рынка земли [Электронный ресурс] / Режим доступа:
<http://new.ukragroconsult.com/issledovaniya/2008g-03/2010>.
5. Садовник О.В. Сучасні тенденції розвитку агрохолдингів в Україні / О.В. Садовник // Вісник СНАУ. Сер. «Економіка і менеджмент» — 2009. — Вип. 4 (35). — С. 32-37.